

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Пищик О. В.

кандидат педагогічних наук,

заступник директора з навчально-виховної роботи комунального закладу
«Чернігівський центр професійно-технічної освіти» Чернігівської обласної ради,
доцент кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів, Україна

У статті розглядається тема духовно-інтелектуального виховання здобувачів освіти у контексті дистанційного навчання. Дистанційна освіта призвела до суттєвих змін у галузі освіти, відкриваючи нові можливості та виклики для студентів і освітніх закладів. Проте для успішного духовно-інтелектуального розвитку у цьому контексті необхідно враховувати ряд аспектів які сприяють створенню сприятливого середовища для розвитку духовності та інтелектуальних якостей у здобувачів освіти у рамках дистанційного навчання. Важливо враховувати також виклики, такі як відсутність особистого контакту та занадто велика залежність від технологій, які можуть вплинути на розвиток духовності та інтелектуальних навичок студентів. Наголошено на значущості активності студентів, їх самодисципліни та саморегуляції під час дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, духовно-інтелектуальне виховання, здобувачі освіти, освіта в онлайн-середовищі, виклики, спілкування, студенти, навчання в мережі, самодисципліна, соціальна взаємодія, технології, розвиток.

This article examines the topic of spiritual and intellectual education of education seekers in the context of distance learning. Distance education has brought about significant changes in the field of education, opening up new opportunities and challenges for students and educational institutions. However, for successful spiritual and intellectual development in this context, it is necessary to consider a range of aspects that contribute to creating a favorable environment for the development of spirituality and intellectual qualities in education seekers within the framework of distance learning. It is important to also address challenges such as the lack of personal contact and excessive reliance on technology, which can impact the development of spirituality and intellectual skills in students. Emphasis is placed on the importance of student activity, self-discipline, and self-regulation during distance learning.

Keywords: distance learning, spiritual-intellectual education, education seekers or learners, online education or education in an online environment, challenges, communication, students, networked learning or online learning, self-discipline, social interaction, technologies, development.

В сучасному світі, де технології перевернули багато аспектів нашого життя, освіта також пішла в ногу з часом. Особливо актуальним стало дистанційне навчання. з цим зростає складність гармонійного розвитку особистості студентів у нових умовах. Дистанційна освіта дозволяє нам зосередитись на академічному аспекті, але духовні компоненти часто відходять на задній план. Це може призвести до дисбалансу в розвитку особистості.

З розвитком технологій дистанційне навчання стає не тільки можливістю, а й необхідністю. Однак важливе питання, яке виникає, це — як впливає цей формат на духовно-інтелектуальне виховання студентів? За допомогою різних платформ та інтерактивних засобів можна не тільки передавати знання, але і формувати соціальні та духовні навички. Онлайн-формат може збільшити ризик академічної недобросовісності, що в свою чергу викликає потребу в додатковому вихованні стосовно академічної етики.

Тема духовного розвитку та особистісної самореалізації зазвичай досліджується психологами, соціологами, та філософами. у контексті України можна згадати таких вчених, як: Г. Сковорода, О. Гончар, Д. Степанкович, Г. Шевченко та інші. Вони підкреслюють, що етичні та духовні аспекти повинні бути в центрі освітньої системи в Україні. Зокрема, не тільки розумові здібності, але і етичні принципи та соціальна активність мають бути розвинені.

Згідно з Г. Шевченко, освітній процес як «людинотворчий, культуротворчий» визнається ключовим, особливо в умовах сучасного віртуального навчання [3]. Це не просто набуття знань або технічних навичок, але й здатність до критичного мислення, саморефлексії, емпатії та моральної відповідальності. Гармонійний розвиток прагне до всебічної самореалізації індивіда в соціальному та культурному контексті. у ситуації дистанційного навчання, де віртуальне середовище є основним, задача стає ще більш актуальною. Цей аспект вважається кульмінацією всього освітнього процесу, оскільки він інтегрує знання, навички та цінності в єдиний комплекс. Гармонійний розвиток означає не просто академічні досягнення, але й здатність здобувачів освіти адаптуватися, співпрацювати та бути суспільно відповідальними. Таким чином, освітній процес стає не тільки механізмом передачі знань, але й інструментом для формування цілісних особистостей.

Духовно-інтелектуальне виховання — це комплексний підхід, який об'єднує розвиток інтелектуальних здібностей (логічне мислення, аналітичні навички, критичне мислення тощо) і духовних якостей (емпатія, моральні цінності, етика, духовність). Цей підхід вважається більш глибоким і цілісним, оскільки він допомагає не просто формувати знання та

навички, а й розвиває всебічну, гармонійну особистість. Отже, розуміння важливості самопізнання, саморозвитку і взаємодії з оточуючим світом на основі етичних і моральних принципів безпосередньо впливає на освітній процес. у цьому контексті, духовно-інтелектуальний розвиток стає не просто додатковим «бонусом», але і необхідною складовою сучасної освіти. Такий підхід дозволяє формувати не просто кваліфікованих фахівців, але й глибоко осмислених індивідів, здатних на ефективну взаємодію зі світом навколо себе.

Гармонійний розвиток особистості є комплексним завданням, яке включає в себе не тільки розумові здібності, але і етичну свідомість, культуру спілкування та критичне мислення. Критичне мислення розглядається як спосіб мислення, який подолає всі сумніви та труднощі, з одного боку, і забезпечує обдуманий, обґрунтований вибір варіантів для прийняття рішень, з іншого [1]. Педагогічні принципи Г. Сковороди у цьому напрямку зосереджені на взаємозв'язку розуму та емоцій, на важливості активного спілкування та розвитку почуття прекрасного [2]. Отже, духовно-інтелектуальне виховання і педагогічні погляди Г. Сковороди об'єднуються у спільному підході до формування цінностей, розвитку моральності та сприяння розумовому і духовному росту особистості через активне спілкування та критичне мислення.

Значимість духовно-інтелектуального виховання в освіті є великою та вагомою, ідучи далеко за межі лише передачі знань та умінь. Ця сфера є ключовою в становленні гармонійної особистості. Ось головні фактори:

1. Встановлення ціннісних орієнтацій та етичних норм, — таке виховання допомагає здобувачам освіти осмислити свої життєві пріоритети і приймати етичні рішення. Це розвиває моральну свідомість і налагоджує поведінку на основі принципів справедливості та моралі.

2. Розвиток аналітичного мислення, — цей аспект навчає критично оцінювати інформацію, формулювати власні погляди і робити обґрунтовані висновки.

3. Самовдосконалення — стимулювання духовних і інтелектуальних здібностей сприяє особистісному росту. Здобувачі освіти навчаються самостійному навчанню, реалізації свого потенціалу та досягненню цілей.

4. Міжособистісні навички та комунікація — гуманітарний розвиток також забезпечує уміння взаємодії, емпатії та позитивного взаємозв'язку в навчальному та загальному життєвому контексті.

5. Розвиток креативних можливостей — духовно-інтелектуальне виховання спонукає до творчого виразу та розв'язання складних завдань.

6. Соціальна відповідальність — таке виховання виробляє громадянську позицію та обов'язковість. Здобувачі освіти навчаються бути

активними членами суспільства і втручатися в розв'язання соціальних питань.

Всі ці фактори наголошують на значущості духовно-інтелектуального розвитку. Це не просто допомагає у засвоєнні знань, але й виховує індивідів з проникливими цінностями, критичним мисленням і готовністю позитивно впливати на суспільство.

Тема духовно-інтелектуального виховання постійно привертає увагу ряду вчених, педагогів та філософів. Одні з найвідоміших, можливо, це Жан-Жак Руссо («Еміль, або Про виховання»), Я. Коменський, М. Монтесорі. в сучасному контексті ця тема також розглядається в роботах психологів (наприклад, Г. Гарднер та його теорія множинних інтелектуальностей) і педагогічних дослідників, які зосереджуються на голістичному підході до освіти.

В Україні тема також досліджується, але зазвичай в контексті педагогічної науки або філософії освіти. До українських дослідників, які працюють над питаннями духовно-інтелектуального виховання, можна віднести: В. Сухомлинський, Г. Глізбург, О. Топузов І. Зязюн, О. Гнатюк та інші. Дослідники акцентують увагу на ціннісному ставленні до світу і людей як основі духовно-інтелектуального розвитку. Ця тема постійно розвивається, особливо з просуванням технологій та нових форм освіти, таких як дистанційне навчання.

Дистанційне навчання — це форма освіти, де викладач і студенти не знаходяться в одному фізичному просторі. Навчання відбувається через Інтернет за допомогою різних платформ і сервісів. Тут можуть бути онлайн-лекції, вебінари, тести, домашні завдання в електронному вигляді та інше. Система може бути синхронною (всі знаходяться онлайн одночасно) або асинхронною (матеріали можна переглядати в будь-який час).

Отже, «дистанційне навчання є системою освітнього процесу, в якому технологічні засоби замінюють традиційний класний урок, дозволяючи викладачу і учню спілкуватися на відстані», — Мур, Майкл Г. (Michael G. Moore), один з піонерів в області дистанційної освіти та автор кількох ключових теорій в цій сфері.

Це визначення наголошує на важливій ролі технологій у сучасному освітньому процесі і може бути використане для розуміння основних принципів дистанційного навчання.

Розглянемо основні компоненти електронної освіти.

Дистанційне навчання надає гнучкість у виборі часу і місця для здобуття знань, що критично важливо для тих, кому складно фізично відвідувати навчальні установи.

Різноманітність форматів електронного навчання можна реалізувати через відео-лекції, онлайн-курси, інтерактивні семінари, завдання для самостійної діяльності та інше. Це надає учасникам освітнього процесу можливість вибрати найбільш підходящий метод навчання.

Віртуальна освіта дозволяє користуватися експертизою провідних установ та спеціалістів з різних куточків світу, підтримуючи тим самим міжнародну кооперацію.

Незважаючи на віртуальний характер, електронна освіта сприяє формуванню навчальних груп та комунікативної взаємодії. Форуми, інтерактивні семінари та групові проекти заохочують діалог та обмін поглядами.

Цифрова освіта вимагає від учасників більше саморегуляції та відповідальності за власний навчальний траєкторію. Такий підхід до навчання стимулює розвиток вмінь роботи з новітніми технологічними інструментами.

Важливо мати ефективні механізми оцінювання для відстеження прогресу учасників та забезпечення якісного здобуття знань.

Хоча дистанційний формат має свої недоліки, такі як відсутність безпосереднього спілкування, він також пропонує нові перспективи для освітнього розвитку.

Враховуючи ці аспекти, можна стверджувати, що дистанційне навчання не є простою альтернативою традиційному освітньому процесу, а розкриває нові шляхи для гнучкості, самостійності та цифрової компетентності здобувачів освіти.

Віртуальна освіта пропонує ряд переваг, таких як гнучкість графіка, універсальність доступу та використання новітніх технологій. Однак існують і складнощі, пов'язані з забезпеченням якості освіти і розвитком етичних та інтелектуальних якостей здобувачів освіти. Ключове питання полягає в впливі віртуального навчання на духовну та розумову сторони студентів. Відсутність безпосереднього контакту може ускладнити комунікацію та формування основних ціннісних орієнтирів.

1. Духовний розвиток:

- ізоляція від академічної спільноти та недостатність фізичної взаємодії може створити відчуття відірваності, адже соціальні взаємини з одногрупниками та викладачами є критичними для духовного становлення;
- дистанційне навчання вимагає високої самодисципліни, що також може впливати на духовну складову особистості.

2. Інтелектуальний розвиток:

- віртуальне навчання сприяє самостійному опануванню матеріалу і пошуку додаткових джерел, підвищуючи таким чином рівень самоосвіти;
- у цифровому просторі студенти мають широкі можливості доступу до електронних ресурсів, що стимулює інтелектуальні інтереси;

– робота в онлайн-форматах також підвищує навички цифрової грамотності, які є ключовими для сучасного розумового розвитку.

Для вирішення цих викликів необхідне виважене планування та підхід до дистанційного навчання. Потрібно знайти оптимальний баланс між технологічними можливостями та потребами в духовному та інтелектуальному розвитку здобувачів освіти.

Хоч ізольованість у віртуальному навчанні може створити перепони для духовного та розумового зростання, така форма навчання також надає шанс для самоосвіти та розширення доступу до навчальних матеріалів. Мета педагогів і навчальних установ — знайти золоту середину та підтримувати студентів. Інтерактивні технології, вебінари та онлайн-матеріали можуть бути корисними для створення позитивної навчальної атмосфери.

Ефективне духовно-розумове виховання в онлайн-навчанні потребує не просто передачі знань, а й інноваційних підходів та інструментів для активізації учнів. Використання спеціалізованих платформ та інтерактивних завдань сприяє комунікації та розв'язанню проблем. Онлайн-курси дозволяють учням вивчати матеріал у власному темпі та зосереджуватися на темах, які їх зацікавлюють. Це підвищує мотивацію та можливість для індивідуалізованого навчання. Форуми та дискусії допомагають учням обмінюватися думками та працювати в команді.

Сучасні методи оцінювання, які враховують індивідуальний прогрес, також важливі. Електронні тести можуть виявити рівень засвоєння матеріалу, а гейміфікація може підвищити мотивацію.

Також важлива роль педагогів та батьків у формуванні духовних орієнтирів студентів. Вони можуть створити підтримуючу і надійну спільноту для здобувачів освіти, сприяючи їхньому всебічному розвитку. Забезпечення гармонійного духовного та розумового розвитку в умовах онлайн-освіти є важливим завданням сім'ї. На етапі підсвідомого становлення особистості, сім'я та соціальне оточення (родичі, друзі, освітні установи, ЗМІ) відіграють ключову роль. Свідома потреба в духовному становленні починає проявлятися, коли виникають невиразні, але суттєві прагнення до змін [4].

Швидкий перехід на дистанційне навчання ставить перед нами нові виклики і можливості. з одного боку, технології дозволяють зробити освіту більш доступною та гнучкою. з іншого — відсутність безпосереднього, «живого» спілкування може вплинути на духовно-інтелектуальний розвиток студентів.

В таких умовах духовно-інтелектуальне виховання набуває особливої актуальності. Воно допомагає заповнити цей «вакуум», створюючи основу

для розвитку цілісної, гармонійної особистості. Здобувачі освіти не тільки набувають знань, але й розуміють, як цінності та моральні принципи застосовуються в реальному житті. Це особливо важливо в ситуаціях, коли «живе» спілкування зводиться до мінімуму. Тому, інтеграція духовно-інтелектуального компоненту в дистанційну освіту може не лише покращити якість навчання, але й допомогти студентам стати більш осмисленими, відповідальними і готовими до викликів сучасного світу. До цього часу багато уваги приділялося лише академічному аспекту освіти, знехтуванням же пішли ключові елементи особистісного розвитку.

Отже, зараз є доречний момент для створення настанов, які забезпечують не лише перехід наявних освітніх програм в онлайн-середовище, але і ефективно включають елементи духовно-інтелектуального розвитку в освітній контекст. Ось ключові вектори:

- інтеграція духовних елементів передбачає включення модулів чи курсів, що фокусуються на етиці та духовності (курси з етики та філософії, організація форумів або вебінарів, де обговорюються духовні та моральні питання або залучення здобувачів освіти до рефлексивних проєктів, які стосуються етики та духовності);

- інтерактивні завдання дозволяють створення ситуацій, які сприяють рефлексії та саморозвитку (кейс-стадії, рольові ігри та заохочення студентів до ведення щоденників, де вони можуть аналізувати свої дії та думки);

- організація онлайн-зустрічей з менторами, які можуть допомогти в розвитку духовних якостей (забезпечення доступу до менторів для індивідуальних онлайн-консультацій, організація вебінарів з експертами у сфері духовності та етики, а також використання спеціалізованих платформ для моніторингу прогресу студентів у розвитку духовних якостей).

З таким підходом, дистанційне навчання може бути не просто ефективним засобом набуття знань, але і цілісним методом для розвитку особистості на різних рівнях. Дистанційна освіта є могутнім інструментом, але важливо не забувати про духовно-інтелектуальний розвиток студентів. з правильним підходом, онлайн-навчання може стати не просто засобом передачі знань, а комплексним виховним процесом.

Продовження досліджень та стратегічна робота у сфері освіти, яка включає як інтелектуальний, так і духовний рівні, є важливим. Та не варто забувати про проблеми, які можуть виникнути при віддаленому навчанні, такі як відсутність безпосереднього спілкування і залежність від технологій. Перехід на дистанційне навчання вимагає не лише технічної адаптації, але і глибокого перегляду підходів до духовно-інтелектуального виховання.

Отож, ефективне духовно-інтелектуальне виховання в онлайн-освіті вимагає використання передових педагогічних технологій, включаючи інтерактивні ресурси, вебінари, електронні курси і форуми. Паралельно, потрібно розробляти стратегії для подолання труднощів, зумовлених ізоляцією та залежністю від технічних засобів. в цьому випадку, синергія між освітніми установами, викладачами та учнями стає вирішальною для якісного розвитку всіх стейкхолдерів освітнього процесу. Добре підібрані педагогічні методи та інструменти можуть стати каталізаторами успіху здобувачів освіти, незалежно від проблем, які може нести віддалена форма навчання.

Список використаних джерел

1. Пищик О. Критичне мислення як фактор професійної компетентності. *Школа синергії освіти і духовності: нові виклики, тренди і можливості* : мат. міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (м. Київ, 23 жовтня 2020 р.). Київ : ДЗВО «Університет менеджменту освіти». 2020. С. 116–120.
2. Русова С. Виховні ідеї Г. С. Сковороди. *Наша віра*. 1996. Вип. 5. С. 15.
3. Шевченко Г. Виховання — процес людинотворчості, культуротворчості, духотворчості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : зб. наук. пр. 2015. Вип. 3. С. 288–299.
4. Хвостиченко О. М. Розвиток як природна потреба людини. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. період. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка. Харків : ВННОТ, 2022. Вип. 4. С. 587–591.